

Tieslietu ministrijas viedoklis

Par veikto revīziju un revīzijas secinājumiem

Tieslietu ministrijas ieskatā revīzija tika veikta īstajā brīdī (laikā). 2021. gada nogales un 2022. gada notikumi Latvijā bērnu tiesību un bērnu likumpārkāpēju profilakses kontekstā nedrīkst palikt nepamanīti, tie pievērš atbildīgo institūciju pastiprinātu uzmanību un prasa arī aktīvu rīcību problemātikas izpētē un risinājumu atrašanā. Tieslietu ministrija jau septiņus gadus atpakaļ aktualizēja jautājumu par neefektīvo likumpārkāpumu profilakses darbu ar bērniem pašvaldībās un iniciēja attiecīgas izmaiņas šajā jomā, līdz ar to pa šiem gadiem jautājums ir kļuvis vēl aktuālāks.

Valsts probācijas dienesta ieskatā, ņemot vērā līdz šim sastapto pretestību pret Tieslietu ministrijas centieniem reformēt bērnu administratīvās atbildības un bērnu kriminālatbildības jomu, kā arī pašreiz uzsākto darbu pie Bērnu tiesību aizsardzības likuma regulējuma pilnveides, revīzijas ziņojums ir papildu apliecinājums tam, ka reforma ir galēji nepieciešama, kā arī tas ir būtisks resurss papildu argumentācijai un turpmākajam darbam.

Revīzijas ziņojumā netieši jau ir ietverti iemesli, kas ir par pamatu revīzijas ziņojumā norādītajām problēmām, tomēr noteikti lielākais iemesls Valsts kontroles konstatētajām problēmām ir sabiedrības kopējais izpratnes un izglītības līmenis un neiecietība jautājumos par bērnu ar uzvedības problēmām vai to iestāšanās risku patiesajiem cēloņiem un attiecīgi pieaugušo cilvēku atbilstošas, cieņpilnas reakcijas trūkums uz šādas uzvedības izpausmēm. Attiecīgi liela daļa atbildīgo institūciju darbinieki, kas ikdienā strādā ar bērniem un pat pieņem dažādus lēmumus, savus pienākumus pilda bez iepriekš minētās izpratnes un iecietības. Vēl viens nopietns iemesls ir pilnvērtīgas uzraudzības sistēmas trūkums, jo jebkurai institucionālai darbībai jābūt uzraudzītai. Nav pieņemami, ka revīzijā konstatētā problemātika, piemēram, pašvaldību darbā ir ilggadēja, taču šo jomu neviens nav uzraudzījis un pieņēmis attiecīgus mērus, lai situāciju mainītu. Tas iespējams liecina, ka bērnu tiesību aizsardzības politika kā tāda Latvijā valstiskā līmenī un pašvaldību līmenī realitātē nav prioritāte. Noteikti viens no iemesliem ir arī finansējuma apjoms, kas tiek novirzīts esošiem pakalpojumiem, to kvalitātes izvērtēšanai un jaunu, efektīvu pakalpojumu radīšanai, tāpat arī kvalitatīvu speciālistu piesaistīšanai. Tāpat bērnu tiesību jomā katra atbildīgā institūcija, tai skaitā pašvaldības, darbojas savā jomā, nereti institūcija, kurai ir idejas jomas attīstībai, netiek saklausīta vai nav tā, kuras kompetencē attiecīgais jautājums ir, līdz ar to būtu nepieciešama efektīva koordinējoša institūcija, kuras paspārnē apspriest visus problēmjaudājumus un diskutēt par iespējamiem risinājumiem. Visbeidzot, daudzus problēmjaudājumus nereti risina, veicot normatīvo aktu grozījumus, kuri dzīvē netiek īstenoti un paliek tikai uz “papīra”.

Valsts probācijas dienesta ieskatā atbildības par bērnu profilakses lietas iekārtošanu sadrumstalotība pašvaldībās un nespēja vienoties par vienu konkrētu atbildīgās institūcijas noteikšanu katrā pašvaldībā ir veicinājusi pilnīgi atšķirīgu izpratni par Bērnu tiesību aizsardzības likumā ietverto bērnu profilakses lietas un uzvedības sociālās korekcijas programmas saturu pat viena novada ietvaros, atšķirīgu zināšanu un izpratnes līmeni, grūtības nodrošināt vienotu praksi. Jāatzīst, ka nav arī pietiekams un skaidrs tiesiskais regulējums. Pašvaldībās ir īstenoti vairāki projekti un ir virkne vadlīniju, kuru izmantošana ir speciālistu goda prāts, ne pienākums. Dienests savā praksē vairākkārt ir saskāries ar revīzijas ziņojumā minēto pašvaldību atsaukšanos uz finansējuma un pakalpojumu neesamību, lai gan pilnā apjomā netiek izmantoti jau pieejamie resursi, kam par pamatu noteikti ir arī speciālistu padziļinātu zināšanu trūkums par šiem pakalpojumiem un nekompetence bērnu sociālās uzvedības korekcijā pēc būtības. Dienesta ieskatā

iztrūkst arī rezultatīvo rādītāju izvirzīšana pašvaldību kompetentajām institūcijām, kuras ir atbildīgas par darbu ar bērniem un ģimeni pašvaldībā, un to analīze.

Par revīzijas ieteikumiem un to ieviešanu

Valsts kontroles ieteikumi un priekšlikumi ir saprotami un tie noteikti varētu palīdzēt, lai valsts un pašvaldību institūcijas pilnveidotu savu darbu gan nekavējoties, gan strādājot pie jaunām iniciatīvām. Ja revīzijas ieteikumi un priekšlikumi netiks ieviesti tikai formāli (normatīvi), bet arī praksē (paredzot jaunu pieeju darbā ar bērniem, pakalpojumus u.t.t.), tad noteikti tie palīdzēs uzlabot jomas darbību, jo šobrīd arī nevar apgalvot, ka nepilnības normatīvajos aktos vai regulējuma (metodiku, skaidrojumu) trūkumā ir vislielākā problēma, bet gan to īstenošanā. Zinām, ka pie esošā regulējuma atsevišķās Latvijas pašvaldībās darbs ar nepilngadīgām personām, kurām ir antisociālā uzvedība norit veiksmīgi.

Tieslietu resorā nākotnē plānojam un pētām iespējas celt kvalifikāciju bērnu tiesību jautājumos tādām amatu kategorijām kā tiesneši, prokurori, lai nodrošinātu izpratni par bērnu ar uzvedības problēmām vai to iestāšanās risku cēloņiem un veidotu adekvātu attieksmi darbam ar nepilngadīgajiem.

Tieslietu ministrija turpinās strādāt, lai nākotnē atteiktos no bērnu administratīvās sodīšanas, taču pārāgri un sasteigti to darīt nav iespējams, pretējā gadījumā pastāv liels risks, ka bērniem ar uzvedības problēmām vai to iestāšanās risku valsts un pašvaldības vispār nepievērsīs uzmanību. Protī, bērniem nebūs nedz atbildības administratīvā soda veidā, nedz arī nepieciešamās palīdzības un atbalsta. Lai atteiktos no bērnu administratīvās sodīšanas ir jābūt pārliecībai, ka darbs pašvaldībās ar šiem bērniem notiek pilnā apjomā un tiek stingri uzraudzīts. Tieslietu ministrija sniegs savu ieguldījumu, lai celtu to darbinieku kompetences, kas ikdienā veic bērnu izdarīto administratīvo pārkāpumu izvērtēšanu un lēmumu pieņemšanu par to.

Tieslietu ministrija turpinās darbu pie normatīvā regulējuma pilnveides, lai novērstu trūkumus likumpārkāpumu profilakses darbā ar nepilngadīgajiem pašvaldībās, pie sociālās korekcijas izglītības iestādes institūta pilnveides. Tāpat izvērtēsim iespēju atteikties no naudas soda piemērošanas bērnu un audžuģimenēs dzīvojošajiem bērniem par to izdarītajiem administratīvajiem pārkāpumiem, izvērtēsim iespēju izdevumus, kas ir saistīti ar alkoholisko, narkotisko vai psihotropo vielu lietošanas konstatēšanu bērna organismā, segt no valsts vai pašvaldību budžeta līdzekļiem, kā arī pētīsim un izvērtēsim iespēju nepiemērot administratīvo atbildību bērniem par dzīvošanu bez derīga personu apliecinoša dokumenta un par personu apliecinoša dokumenta pazaudēšanu.

Valsts probācijas dienests pašlaik veic sagatavošanās darbus, lai ar 2023. gada 1. janvāri varētu uzsākt īstenot jaunā audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa – probācijas novērošana – izpildi, tai skaitā izstrādā jaunus Ministru kabineta noteikumus. Ņemot vērā, ka probācijas novērošanas laikā ar bērnu vienlaikus strādās gan pašvaldības kompetentā institūcija, gan Dienests, revīzijas ziņojuma ieteikumi parāda, ka Dienesta ieceres ir pareizas un turpināmas.